

Een beter functionerende arbeidsmarkt in 1987?

ESB

Rubrieken

De arbeidsmarkt wordt in 1987 gekenmerkt door een verder gematigd, structureel herstel en geeft enkele tekenen van beter functioneren te zien. Het beeld is in dat opzicht echter nog onduidelijk en laat geen harde conclusies toe. De zeer sterke toename van de werkgelegenheid in 1986 bleek een grote inhaalcomponent te bevatten, die in 1987 was uitgewerkt. De groei van de werkgelegenheid is in 1987 dan ook wat geringer. Een aantal ontwikkelingen van meer structurele aard heeft zich echter wel doorgezet. In deze bijdrage wordt kort ingegaan op de ontwikkeling van werkgelegenheid en werkloosheid, en meer in het bijzonder op de aansluiting tussen vraag en aanbod op de arbeidsmarkt, en op de langdurige werkloosheid. Voor een uitvoeriger behandeling zij verwezen naar de *Rapportage Arbeidsmarkt 1987* 1).

Werkgelegenheid en werkloosheid

In 1987 neemt de werkgelegenheid toe met 34.000 arbeidsjaren. Dat is 14.000 meer dan eerder in het jaar in het *Centraal Economisch Plan* (CEP) was voorzien. Dit hangt samen met een in het algemeen iets gunstiger ontwikkeling van de economie, vooral van de buitenlandse handel. In personen gemeten ('het aantal banen') zal de werkgelegenheid met 74.000 toenemen. Het aanbod – dat is het saldo van demografische groei, migratie en veranderende participatie inclusief conjuncturele effecten – stijgt met 75.000. Door allerlei factoren, waaronder het effect van extra arbeidsmarktmaatregelen, zal de geregisteerde werkloosheid in 1987 naar verwachting toch met 30.000 tot 680.000 personen kunnen dalen (zie tabel 1).

Deze daling zal zich vooral manifesteren bij mannen (minus 27.000, tot 426.000), sterker dan bij vrouwen (minus 3.000, tot 256.000). Gemiddeld zal dit jaar dan 12,7% van de afhankelijke mannelijke en 17,3% van de afhankelijke vrouwelijke beroepsbevolking werkloos zijn 2). Ten minste twee aspecten van deze ontwikkeling zijn het bezien waard.

Allereerst is het opmerkelijk dat in 1987 het aanbodoverschot met 1.000 stijgt, terwijl de geregisteerde werkloosheid met 30.000 daalt. Anders gezegd, de stijging van de beroepsbevolking (of wel het arbeidsaanbod) komt minder tot uiting in de geregisteerde werkloosheid dan in 1986, ondanks het

feit dat de werkgelegenheidsgroei geringer is. Hierboven is al gewezen op 'allerlei factoren, waaronder het extra effect van arbeidsmarktmaatregelen'. Het bereik van het specifieke arbeidsmarktbeleid (waardoor ook mensen uit de markt worden gehaald, denk aan scholing) is in 1987 wat meer gestegen dan in 1986. Zoals nu valt te voorzien, hebben ook factoren zoals de consequenties van de invoering van de stelselherziening sociale zekerheid en verandering van de 'vervuiling' van de bestanden bij arbeidsbureaus in 1987, hoewel weinig, toch wel enige invloed gehad op de ontwikkelingen van de werkloosheid. Te zamen verklaren 'allerlei factoren' zodoende inderdaad een substantieel deel van het verschil in ontwikkeling tussen aanbodoverschot en geregisteerde werkloosheid.

Ten tweede is er sprake van een opmerkelijke ontwikkeling inzake de herverdeling van arbeid. Dit kan op drie manieren in ogenschouw worden genomen: door te kijken naar de ontwikkeling van het aantal banen en het arbeidsvolume in uren en arbeidsjaren; door in het bijzonder het aandeel deeltijdarbeid te bezien; en door ten slotte te kijken naar de duur van deel- en voltijdsbanen. Goede cijfers over de ontwikkeling van banen, arbeidsvolume in uren en jaren zijn er slechts tot eind maart 1986 3). Het aantal banen nam (jaarlijks gemeten in maart) in 1984-1985 met 1,9% toe en in 1985-1986 met 3,1%; het arbeidsvolume nam in de overeenkomstige perioden met respectievelijk 0,6 en 2,4% (in uren) en 2,4 en 3,3% (in arbeidsjaren) toe. Kortom, de jaarlijkse arbeidsduur nam af (maar sneller in 1984-1985 dan in 1985-1986) en het aandeel deeltijdwerk steeg aanvankelijk nog wel, maar uiteindelijk vrijwel nauwelijks meer.

Dat laatste blijkt ook uit directe schattingen. Ramingen van het Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid indiceren een aandeel deeltijdarbeid 4) in de werkgelegenheid van 24,4% in 1987, tegen 23,5% in 1985 en 21,6% in 1981. In procentpunten is de toename in 1985-1987 dus ongeveer de helft van die in 1983-1985. In 1981-1985 nam het aantal voltijdsbanen met ongeveer 5% af, terwijl het aantal deeltijdsbanen met zo'n 25% toenam. In 1985-1987 neemt het aantal voltijdsbanen naar schatting met 2,5% toe, dat van deeltijdsbanen met 7,4%. Bij het berekenen van het effect van deeltijdarbeid bij de omzetting van werkgelegenheid gemeten in arbeidsjaren in werkgelegenheid in personen wordt ook met de jaarlijkse arbeidsduur van

Tabel 1. Vraag en aanbod op de arbeidsmarkt in 1986 en 1987, mutaties x 1.000

	1986	1987
Werkgelegenheid in arbeidsjaren	+ 81	+ 34
Effect deeltijdarbeid	+ 39	+ 40
Werkgelegenheid in personen	+ 120	+ 74
Arbeidsaanbod	+ 80	+ 75
Aanbod overschot	- 40	+ 1
Effect maatregelen, bestandsvervuiling enz.	- 10	- 31
Geregisteerde werkloosheid	- 50	- 30

Bron: Centraal Planbureau, Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid.

zowel voltijd - als deeltijdsbanen rekening gehouden. Er doet zich een vrij structurele daling voor van de arbeidsduur van voltijdsbanen (met zo'n 1% per jaar) en een stijging van die van deeltijdsbanen (ook met zo'n 1% per jaar). Hierdoor neemt het effect van deeltijdarbeid op de werkgelegenheidsontwikkeling in personen toe, ook al komt dat niet geheel tot uitdrukking in een verandering van het aantal deeltijdsbanen.

Vraag en aanbod

Het heeft er de schijn van dat, na jarenlange toename van aansluitingsproblemen op de arbeidsmarkt, de situatie zich nu in een aantal opzichten aan het verbeteren is, hoewel dit nog

- 1) Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid, *Rapportage Arbeidsmarkt 1987*. Het in deze bijdrage gebruikte cijfermateriaal is grotendeels uit de *Rapportage* afkomstig.
- 2) In het begin van de jaren tachtig nam de geregisteerde werkloosheid van mannen echter relatief iets sneller toe. Uitgedrukt in procenten van de afhankelijke beroepsbevolking:

	1981	1984	1987
Mannen	9,9	16,6	12,7
Vrouwen	12,5	19,4	17,3
Allen	10,6	17,4	14,1

Bij de daling sinds 1984 dient ook met afschaffing van de registratieplicht voor 57,5-jarigen rekening gehouden te worden.

3) Voorlopige gegevens van het CBS, exclusief banen van minder dan 15 uur per week. Zie verder paragraaf 2.3 van de *Rapportage*.

4) Gedefinieerd als minder dan 35 uur per week werkzaam. Vgl. P.A. Boot, *Deeltijdarbeid - hoe verder?* ESB, 1 januari 1987.

niet zo geldt voor langdurig werklozen. De arbeidsmobiliteit 5) en vooral die 'van baan naar baan' is sinds 1982 gestaag toegenomen. Verwacht mag worden dat dit met een zekere vertraging leidt tot doorstroming vanuit de groep werkzoekenden naar banen 6). Tot nu toe zijn het vooral jongeren die van de toegenomen werkgelegenheid hebben geprofiteerd. Opmerkelijk is ook dat een dalende werkloosheid momenteel gepaard gaat met een constant, of licht dalend, aantal vacatures. Volgens het CBS is in de periode januari 1986-januari 1987 het aantal vacatures vrijwel gelijk gebleven. Cijfers van arbeidsbureaus (de 'geregistreerde openstaande vraag') laten sindsdien een afname zien van de instroom van vacatures onder gelijkblijvende vacatieduur. Aangezien het aantal vacatures het produkt is van deze variabelen wijst dit op een daling ervan 7). Een en ander maakt aannemelijk dat de 'marktperfectionen' thans minder snel toenemen dan in het begin van de jaren tachtig, misschien zelfs enigszins afnemen.

Naar opleiding bezien, zien we dat vooral op lbo-niveau (en in 1987, in wat mindere mate, ook op mbo-niveau) de werkloosheid daalt. Op hbo- en universitair niveau stijgt deze daarentegen. Ook hier is zodoende juist een stijging te onderkennen op het niveau waar het aanvankelijke percentage laag was. Nog steeds hebben veel werklozen echter naar verhouding weinig opleiding. Vooral buitenlanders en etnische minderheden hebben vaak alleen basisonderwijs. De kans om langdurig werkloos te worden, is voor mensen met alleen basisonderwijs erg hoog. Dit geldt met name voor Surinaamse en Antilliaanse, en in wel zeer sterke mate voor Turkse en Marokkaanse werklozen (zie tabel 2).

Dit is één van de redenen waarom naar nationaliteit bezien de werkloosheidsverschillen alleen nog maar toenemen. Terwijl de totale werkloosheid de laatste drie jaar met respectievelijk 11%, 8% en 5% daalde, steeg die van Marokkanen en Turken met achtereenvolgens 4%, 7% en 6%.

Ook op regionaal niveau – gemeten

en meer dan 20% meer dan 3 jaar; in 1987 zijn die verhoudingen 29 en 26%. Langzamerhand gaat het dus steeds sterker om 'zeer langdurige werkloosheid': in juni 1987 waren er reeds 113.000 personen zelfs langer dan 4 jaar werkloos. Deze ontwikkeling valt enigszins te verklaren uit het moment van relatief grote in- en uitstroom in de werkloosheid. Enerzijds zijn er in de periode 1982-1984 zoveel mensen werkloos geworden, dat we deze 'jaargangen' nog steeds in de werkloosheid naar duur vinden. Hun kansen om uit te stromen uit het bestand zijn immers laag. Anderzijds is de werkloosheid in de jaren 1985 en 1986 vrij snel gedaald, en vinden we daarom nu relatief weinig mensen die in juist die jaren werkloos werden. Dit betekent dat het moment waarop men werkloos werd nu nog steeds van invloed is.

In de *Rapportage Arbeidsmarkt 1987* is een analyse gemaakt van uitstroomkansen 12) van werklozen naar

5) Hier omschreven als het geheel van stromen naar en van de arbeidsmarkt, daarbinnen tussen de categorieën werkloos en werkend en veranderingen van werkgever.

6) Interne doorstroming in bedrijven, mede met behulp van tijdelijke of anderszins flexibele arbeidscontracten speelt daarin een grote rol. Volgens het OSA-arbeidsmarktsurvey had van de werkzoekenden uit mei 1985 32% anderhalf jaar later werk en van degenen met een tijdelijk arbeidscontract 93% (waarvan meer dan de helft vast). Cijfers met dank aan de Organisatie voor Strategisch Arbeidsmarktonderzoek.

7) In het verleden daalde het aandeel van de GOV in het aantal vacatures; voorzichtigheid bij interpretatie van deze daling is dus geboden.

8) In deze verschillen is uiteraard ook van een noemereffect sprake: naarmate jongeren langer studeren, het feitelijk de minst geschoolden zijn die uit deze leeftijdsgroep werken of werk zoeken – dus de participatiegraad tot 23 jaar daalt – is het niet onbegrijpelijk dat uitgedrukt als percentage van de afhankelijke beroepsbevolking de jeugdwerkloosheid nog hoog is. Het aantal werklozen wordt immers vergeleken met een – ten opzichte van de gehele leeftijdsgroep – klein aantal werkenden.

9) Indien van de geschatte werkloosheidspercentages, gemeten over 8 beroepsgroepen, de variatiecoëfficiënt wordt berekend, dan is deze in de jaren 1984-1987 ongeveer gehalveerd.

10) Er zijn 40 COROP-regio's. Op provinciaal niveau gemeten namen de werkloosheidsverschillen minder toe. Van de 7 provincies met een betrekkelijk hoge werkloosheid in 1984, is de situatie in Groningen en Friesland ten opzichte van het landelijk gemiddelde verslechterd, in Drenthe en Noord-Brabant sterk verbeterd en in de andere drie weinig veranderd. Daarentegen is de werkloosheid in Noord-Holland relatief toegenomen, maar dat is te verklaren uit de ontwikkeling in (Groot-)Amsterdam.

11) Voorheen was het zo dat regio's met hoge werkloosheidspercentages in het algemeen verschilden met die welke hoge aantallen hadden. Momenteel zijn de drie regio's met de hoogste percentages (Groningen, Arnhem-Nijmegen en Groot-Amsterdam) grootstedelijke gebieden met ook hoge aantallen werklozen.

12) Dit is de kans om binnen 12 maanden uit het werklozenbestand te worden uitgescheiden.

Tabel 2. Werkloosheid naar opleidingsniveau, duur en nationaliteit, juni 1987, percentages

Opleidingsniveau	Allen	Langdurig werklozen a)		
		Allen	Surinamers/ Antillianen b)	Turken/ Marokkanen
Basisonderwijs en onvoltooid vervolgonderwijs	41	46	51	86
Lbo en mavo	34	31	38	12
Mbo, havo en vwo	15	13	8	2
Hbo en wo	10	10	3	0
Totaal	100	100	100	100

a) Meer dan 12 maanden werkloos.

b) Inclusief Surinamers en Antillianen met de Nederlandse nationaliteit.

Bron: Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid

Binnen de groep geregistreerde werklozen zien we verschillende ontwikkelingen. Verheugend is dat de jeugdwerkloosheid zo sterk daalt: nu al drie jaar achtereenvolgens met jaarlijks iets meer dan 10%. Het gaat hierbij overigens niet allen om een dalend aantal schoolverlaters tot 23 jaar (71.000 in juni 1987, 120.000 in juni 1984), maar ook om een vermindering van het aantal werkloze jongeren die al eerder hebben gewerkt (120.000 juni 1984, 84.000 juni 1987). Omdat, gemeten in procenten van de afhankelijke beroepsbevolking, de jeugdwerkloosheid nog steeds boven het gemiddelde ligt, neemt de omvang van verschillen naar leeftijd af 8). Bezien naar beroeps-groep kan hetzelfde worden geconstateerd. Het snelst daalde de werkloosheid in de metaal en de bouw, twee bedrijfstakken met een hoog werkloosheidspercentage. De werkloosheid in enkele beroeps-groepen waar die aanvankelijk relatief vrij laag was, zoals bij kantoorpersoneel, daalde minder. Er werd in 1987 zelfs meer onderwijzend personeel werkloos 9).

bij COROP-regio's – nemen de verschillen enigszins toe 10). Zorgwekkend is vooral de situatie in vijf grote steden, waar de werkloosheid niet alleen hoog is maar in de periode 1985-1987 ook nog toegenomen. In deze vijf steden – Amsterdam, Rotterdam, Groningen, Nijmegen en Arnhem – woont zo'n 15% van de afhankelijke beroepsbevolking en meer dan een kwart van de werklozen 11). Meer in het algemeen is in deze periode, afgezet tegen de werkloosheid in de omliggende provincie, de werkloosheid in de 17 grootste steden vrij fors gestegen.

Langdurige werkloosheid

Per saldo is het aandeel van de langdurige werkloosheid in de periode juni 1985 - juni 1987 niet veranderd: ongeveer 55% van alle werklozen is langer dan 1 jaar werkloos. Binnen de groep langdurig werklozen hebben zich echter vrij drastische verschuivingen voorgedaan: in 1984 was 36% van de werklozen tussen de 1 en 3 jaar werkloos,

Tabel 3. Uitstroomkansen a) naar gerealiseerde inschrijvingsduur april 1986 en 1987

	April 1986	April 1987
Alle geregistreerde werklozen waarvan:	55	56
- duur werkloosheid > 1 jaar	64	64
- leeftijd bij inschrijving		
15-24 jaar	63	65
25-39 jaar	49	52
- opleidingsniveau		
basisonderwijs	43	41
onvoltooid vervolgonderwijs	49	54
voltooid vervolgonderwijs	60	62
hbo en wo	58	52
- nationaliteit		
Surinaams b), Marokkaans, Turks	37	42

a) Gecorrigeerd voor herinschrijvingen en voor schijnbare duurzaamheidskansen.

b) Inclusief Surinamers en Antillianen met de Nederlandse nationaliteit.

Bron: Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid.

vele kenmerken. Van degenen die in april 1986 bij een arbeidsbureau stonden ingeschreven, was in april 1987 49% uitgeschreven. Na correctie voor de toename van het *aandeel* werklozen met lage uitstroomkansen, stijgt de 'uitstroomkans voor een individuele werkloze' tot 56% (13). Voor minder dan 1 jaar ingeschrevenen is deze 63,5%, voor meer dan 4 jaar ingeschrevenen nog maar 30%. Overigens worden niet alle werklozen uitgeschreven omdat ze werk hebben gevonden (sommigen gaan een opleiding volgen, anderen passeren de 57,5-jaar grens enz.).

De uitstroomkans is relatief hoog voor jongeren, mensen met een middelbare opleiding en Nederlanders - relatief laag voor ouderen, mensen

met alleen basisonderwijs of juist een universitaire opleiding en sommige groepen buitenlanders. De uitstroomkansen zijn het afgelopen jaar het meest gestegen voor de 25-39-jarigen, degenen met onvoltooid vervolgonderwijs, Surinamers, Marokkanen en Turken. Voor academici zijn deze kansen echter gedaald (zie tabel 3). Ook deze ontwikkeling wijst op licht afnemende onevenwichtigheden op de arbeidsmarkt.

Ten slotte

Alle recente cijfers over de arbeidsmarkt zijn nogal 'zacht' - hetzij omdat er van allerlei metingsproblemen sprake is (werkloosheids), hetzij omdat ze ten dele uit schattingen bestaan (werkgelegenheid). Dat neemt niet weg dat het de moeite kan lonen naar bepaalde trends te speuren. Bezien we dan de volume-ontwikkelingen dan zijn er indicatoren van een wat beter werkende arbeidsmarkt. Bij de werkloosheid neemt het aandeel van grote steden en de zeer langdurig ingeschrevenen echter nog toe.

Pieter Boot

* De auteur is verbonden aan het Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid, Directie Arbeidsmarkt. Het artikel is geschreven op persoonlijke titel. De auteur is bijzondere dank verschuldigd aan drs. B. Roukens, drs. J. Weisbeek en drs. H. de Wolf.

13) Werklozen met één hoge uitstroomkans stromen sneller uit en stromen dus minder door naar de langdurig werkloosheid. De uitstroomkans van een bepaalde groep langdurig werklozen wordt daardoor ongunstig vertekend. Hiervoor kan worden gecorrigeerd.